

Doniyor Kitobi — Bir Yuz Oltmish Beshinchi Qism

Payg'ambarlik Gobelenining Ochilishi: Iskandar Zulqarnayndan Zamonaviy Rimgacha

Jeff Pippenger

2024-03-29

Endi biz Buyuk Iskandarning to'satdan vafotidan keyin yuz bergan tarixni ko'rib chiqamiz; bu tarix 538-yildan 1798-yildagi oxir zamongacha bo'lgan davrni ifodalaydi.

Va u turganida, uning shohligi parchalanadi va osmonning to'rt shamoli tomonga bo'linadi; ammo uning zurriyotiga emas, na u hukmronlik qilgan saltanatiga ko'ra bo'ladi; chunki uning shohligi yulib olinib, o'shalardan boshqa kishilarga beriladi. Janub shohi qudratli bo'ladi, shuningdek uning amirlaridan biri ham; u undan ham qudratli bo'lib, hukmronlik qiladi; uning hukmronligi buyuk hukmronlik bo'ladi. Yillar oxirida esa ular o'zaro ittifoq tuzadilar; chunki janub shohining qizi kelishuv tuzish uchun shimol shohining oldiga keladi; ammo u o'z qo'lining qudratini saqlab qola olmaydi; na u, na uning qo'li bardavom bo'ladi; balki u ham, uni olib kelganlar ham, uni tug'gan hamda o'sha davrlarda uni quvvatlagan ham topshirib qo'yiladi. Ammo uning ildizlaridan bo'lgan bir novda uning o'rnida turib chiqadi; u lashkar bilan kelib, shimol shohining qal'asiga kiradi, ularga qarshi ish tutadi va g'olib chiqadi. U ularning xudolarini, hukmdorlarini, kumush va oltindan bo'lgan qimmatbaho idishlarini ham asir qilib Misrga olib ketadi; va u shimol shohidan ko'proq yillar turadi. Shunday qilib janub shohi uning shohligiga kiradi va o'z yurtiga qaytadi. Doniyor 11:4–9.

Oxir-oqibat, Iskandar Zulqarnaynning shohligi parchalanganidan keyin, uning sobiq shohligi ustidan hokimiyat uchun kurashganlar ikkita asosiy shohlikka ajralib ketdilar. Ulardan biri Iskandarning sobiq imperiyasining janubini, boshqasi esa shimolini nazorat qilar edi. Shu nuqtadan boshlab, bashoratli rivoyatda ular shunchaki janub podshohi va shimol podshohi sifatida tanitiladi. Dunyo hukmronligi uchun kurash faqat shimol podshohi bilan janub podshohi o'rtasida tasvirlanadigan darajaga yetgach, bu ikki shohlikning ramzlari butun bob davomida saqlanib qoladi.

Beshinchi oyatda janub podshohi mustahkamlanadi va u qudratlidir, ammo shimol podshohi ham qudratlidir va uning shohligi kattaroqdir. So'ng oltinchi oyatda janub podshohi shimoliy shohlik bilan ittifoq tuzishni taklif qiladi. Tinchlik ahdi janub podshohining o'z qizini shimol podshohiga berishi orqali mustahkamlanadi, shunda shimol podshohi unga uylanib, ularning ittifoqini oilaviy rishta bilan tasdiqlashi mumkin edi. Shimol podshohi bunga rozi bo'ldi, o'z xotinini chetga surdi va janubdan kelgan malika bilan turmush qurdi, va ittifoq yo'lga qo'yildi.

Oxir-oqibat janubiy malika bir o'g'il farzandni dunyoga keltiradi, biroq nihoyat shimoliy podsho o'zining yangi xotinidan charchab, birinchi xotiniga qilganidek uni ham chetga suradi va birinchi xotinini yana qaytarib oladi. Ammo asl xotin qayta tiklanib, imkon topishi bilanoq, u shimol

podshosini, uning janubiy kelinini, uning farzandini va butun misrlik hamrohlar guruhini o'ldiradi. Asl xotinning janubiy malikani va uning farzandini o'ldirishi janubiy malikaning oilasini g'azabga soladi, va uning aka-ukalaridan biri qo'shin ko'tarib, shimoliy saltanatga hujum qiladi.

Janubiy lashkar shimoliy podshoh ustidan g'alaba qozonadi, so'ngra shimoliy podshohni o'ldirgan birinchi xotin, uning janubdan bo'lgan kelini va farzandi qatl etiladi. Asl xotinning o'g'li, otasining vafoti chog'ida shimolning hukmron podshohi etib tayinlangan bo'lsa-da, janubiy podshoh tomonidan asir olinib, ilgari bo'lgan janglarda shimoliy saltanat janubiy saltanatdan olib ketgan ayrim Misr buyumlari va butlari bilan birga Misrga qaytarib olib ketiladi. Misrga yetib borgach, asir olingan shimoliy podshoh otdan yiqilib, vafot etadi. Uriya Smit bu tarixni quyidagicha bayon qiladi.

“6-OYAT. Va yillar oxirida ular o'zaro qo'shilurlar; chunki janub shohining qizi kelishuv tuzish uchun shimol shohining huzuriga kelur; ammo u qo'lning qudratini saqlab qola olmas; na u, na uning qo'li mustahkam tura olur; balki u ham, uni olib kelganlar ham, uni tug'gan ham, va o'sha zamonlarda uni quvvatlantirgan ham topshirib berilur.”

“Misr va Suriya podshohlari o'rtasida tez-tez urushlar bo'lib turardi. Bu, ayniqsa, Misrning ikkinchi podshohi Ptolemey Filadelf va Suriyaning uchinchi podshohi Antiox Feos davrida shunday edi. Ular oxir-oqibat shartli ravishda sulh tuzishga kelishdilar: Antiox Feos avvalgi xotini Laodikenini va undan bo'lgan ikki o'g'lini chetlatib, Ptolemey Filadelfning qizi Berenikaga uylanishi lozim edi. Shunga muvofiq, Ptolemey qizini ulkan sep bilan Antiox huzuriga olib keldi.”

“Lekin u qo'lning qudratini saqlab qololmaydi; ya'ni, uning Antiox bilan bo'lgan nufuzi va qudratini. Va haqiqatan ham shunday bo'ldi; oradan ko'p o'tmay, muhabbat jo'shgan bir lahzada Antiox o'zining avvalgi xotini Laodikenini va uning farzandlarini yana saroyga qaytarib keldi. So'ng bashorat shunday deydi: 'Na u [Antiox] turib qoladi, na uning qo'li,' yoki zurriyoti. Laodike, yana iltifot va hokimiyatga tiklanganidan keyin, Antiox o'z fe'l-atvorining beqarorligida uni yana sharmanda qilib, Berenikani qayta chaqirib qolishidan qo'rqdi; va bunday holatga qarshi ta'sirchan bir kafolat faqat uning o'limigina bo'lishini o'ylab, ko'p o'tmay uni zaharlatdi. Shuningdek, uning Berenikadan bo'lgan zurriyoti ham saltanatda uning o'rnini egallamadi; chunki Laodike ishlarni shunday boshqardiki, taxtni o'zining to'ng'ich o'g'li Selevk Kallinik uchun ta'minladi.”

“Biroq bunday yovuzlik, bashorat bundan keyin ham oldindan aytganidek va keyingi tarix tasdiqlaganidek, uzoq vaqt jazosiz qolishi mumkin emas edi.

“7-OYAT. Ammo uning ildizlaridan chiqqan bir novdadan biri uning o'rnida turib qolur; u lashkar bilan kelib, shimol podshohining qal'asiga kirur, ularga qarshi ish tutib, g'olib kelur. 8. Shuningdek, u ularning xudolarini, beklarini hamda kumush va oltindan bo'lgan qimmatbaho idishlarini asir qilib Misrga olib ketur; va u shimol podshohidan ko'proq yillar turur. 9. So'ng janub podshohi o'z shohligiga kirib, o'z yurtiga qaytur.”

Berenika bilan bir ildizdan chiqqan bu novda uning ukasi Ptolemey Euergetes edi. U Misr podshohligida otasi Ptolemey Filadelfusning o'rniga o'tirishi bilanoq, singlisi Berenikaning

o'limi uchun qasos olish ishtiyoqida yonib, ulkan bir qo'shin to'pladi va shimol podshohining, ya'ni onasi Laodike bilan Suriyada hukmronlik qilgan Seleuk Kallinikning hududiga bostirib kirdi. Va u ularga qarshi ustun keldi, hatto Suriya, Kilikia, Furotdan narigi yuqori o'lkalar va deyarli butun Osiyoni zabt etishgacha bordi. Ammo Misrda uning uyiga qaytishini talab qiluvchi bir isyon ko'tarilgani xabarini eshitib, u Seleuk podshohligini talon-taroj qildi hamda qirq ming talant kumushni, qimmatbaho idishlarni va xudolarning ikki ming besh yuzta tasvirini olib ketdi. Bular orasida ilgari Kambiz Misrdan olib, Forsga olib ketgan tasvirlar ham bor edi. Butparastlikka butunlay berilgan misrliklar, Ptolemeyga ko'p yillardan keyin ularning asir tushgan xudolarini shu tariqa qaytarib bergani uchun iltifot yuzasidan Euergetes, ya'ni Xayrxoh, degan unvonni berdilar.

“Bu, Bishop Newtonning so'zlariga ko'ra, Ieromning qadimgi tarixchilardan olinib tuzilgan bayonidir; ammo, uning aytishicha, hanuzgacha mavjud bo'lgan shunday mualliflar ham borki, ular ayni tafsilotlarning bir nechtasini tasdiqlaydilar. Appian bizga shuni ma'lum qiladiki, Laodice Antiochusni, undan keyin esa Berenice ham, uning bolasini ham o'ldirgach, bu qotilliklardan qasos olish uchun Filadelfniyning o'g'li Ptolemey Suriyaga bostirib kirib, Laodice o'ldirdi va Bobilgacha ilgari bordi. Polibiyan biz shuni bilamizki, Euergetes laqabli Ptolemey singlisi Berenicega qilingan shafqatsiz muomaladan nihoyatda g'azablanib, qo'shin bilan Suriyaga yurish qildi va Misr shohlarining garnizonlari tomonidan keyingi bir necha yil davomida saqlab turilgan Seleucia shahrini egalladi. Shu tariqa u shimol shohining qal'asiga kirdi. Polyaenusning tasdiqlashicha, Ptolemey Taurus tog'idan tortib Hindistongacha bo'lgan butun mamlakat ustidan urushsiz va jangsiz hukmronlikni qo'lga oldi; biroq u buni yanglishib o'g'il o'rni o'taga nisbat beradi. Justinning ta'kidlashicha, agar Ptolemey Misrga ichki isyon tufayli qaytarib chaqirilmaganida, u Seleucusning butun shohligini egallagan bo'lur edi. Shu tariqa janub shohi shimol shohining hukmronligi ichiga kirdi va payg'ambar oldindan aytganidek, o'z yurtiga qaytdi. Va u shimol shohidan ham ko'proq yil yashadi; chunki Seleucus Callinicus surgunda, otidan yiqilish oqibatida vafot etdi; Ptolemey Euergetes esa undan to'rt yoki besh yil ko'proq yashadi.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 250–252.

Rimning, demakki, shimol shohining bashoratiy xususiyatlaridan biri shundaki, taxt ustida qaror topishi uchun uchta geografik to'siq zabt etilishi lozim. Aleksandrning parchalangan shohligidan keyingi davrda birinchi shimol shohi miloddan avvalgi 316 va 312-yillar oralig'ida qisqa muddat Ptolemeyga (janub shohiga) sarkarda bo'lib xizmat qilgan Selevk Nikator orqali qaror topdi. Beshinchi oyat bu haqiqatni shunday deganda bayon etadi: “And the king of the south shall be strong, and one of his princes; and he shall be strong above him.” Ptolemey janub shohi edi, va uning bir sarkardasi (uning shahzodalaridan biri) bor edi; u Ptolemeydan ham qudratliroq bo'lish uchun belgilangan edi, va beshinchi oyatning yakuniy iborasi shunday deydi: “and have dominion; his dominion shall be a great dominion.” Ptolemeyning sarkardasi Selevk shimolning birinchi shohi bo'lishi kerak edi. Ammo Selevkning shimol shohi bo'lishi uchun u janubiy shohdan ajralishi, va shundan keyin uchta geografik hududni zabt etishi kerak edi.

Seleuk tomonidan zabt etilgan birinchi hudud miloddan avvalgi 301-yilda Sharq edi. So'ngra u miloddan avvalgi 286-yilda G'arbni (u Kassandrning vorisi qo'lida bo'lgan edi) zabt etdi, undan keyin esa miloddan avvalgi 281-yilda Lisimaxni mag'lub etib, Shimoldagi uchinchi hududini

qo'lg'a kiritdi. Shimol shohi miloddan avvalgi 281-yilda taxtga o'rnatildi.

Keyinchalik janubiy podshoh bilan tuzilgan tinchlik shartnomasi miloddan avvalgi 252-yilda yuz berdi. Olti yil o'tib, miloddan avvalgi 246-yilda Berenika (janubiy malika), uning o'g'li va butun a'yonlari qatl etildi. Shundan so'ng janubiy podshoh Laodikaning o'g'li Selevk Kallinikni asir olib, uni o'zi bilan Misrga qaytarib ketdi; u yerda u otdan yiqilib halok bo'ldi. Shimolning birinchi podshohining hukmronlik davri miloddan avvalgi 281-yildan miloddan avvalgi 246-yilgacha davom etgan bo'lib, bu o'ttiz besh yilga tengdir.

O'n birinchi bobdagi shimolning birinchi shohi taxtga mustahkam o'rnashish uchun uchta geografik to'siqni zabt etdi. Butparast Rim ham taxtga mustahkam o'rnashish uchun uchta geografik to'siqni zabt etdi [qarang: Doniyor 8:9], va Papalik Rimi ham taxtga mustahkam o'rnashish uchun uchta geografik to'siqni zabt etdi [qarang: Doniyor 7:20]. Zamonaviy Rim ham taxtga mustahkam o'rnashish uchun uchta geografik to'siqni zabt etadi [qarang: Doniyor 11:40–43].

Taxtga o'rnashgach, shimolning birinchi shohi o'ttiz besh yil hukmronlik qildi. Taxtga o'rnashgach, butparast Rim "bir vaqt" (uch yuz oltmish yil) davomida hukmronlik qildi. Taxtga o'rnashgach, papalik Rimi "bir vaqt, vaqtlar va vaqtning yarmi" (bir ming ikki yuz oltmish yil) davomida hukmronlik qildi. Taxtga o'rnashgach, zamonaviy Rim ramziy qirq ikki oy (shuningdek, "bir soat" deb ham qayd etilgan) davomida hukmronlik qiladi.

Opa Uayt bizga Daniel kitobining o'n birinchi bobida qayd etilgan tarixning "katta qismi takrorlanishi kerak"ligini ma'lum qiladi. So'ng u o'ttiz birinchi oyatdan o'ttiz oltinchi oyatgacha iqtibos keltiradi va shunday deydi: "bu so'zlarda tasvirlanganiga o'xshash voqealar sodir bo'ladi." O'sha oyatlarda papalik Rim (vayron qiluvchi jirkanchlik) 538-yilda taxtga "o'tqaziladi", so'ngra u birinchi "g'azab" 1798-yilda nihoyasiga yetguniga qadar, "ko'p kunlar" (bir ming ikki yuz oltmish yil) davomida Xudoning xalqini quvg'in qiladi. O'ttiz birinchi oyatdan o'ttiz oltinchi oyatgacha bo'lgan tarix o'n birinchi bobning oxirgi olti oyatida takrorlanadi, biroq bu tarix beshinchi oyatdan to'qqizinchi oyatgacha ham mutlaqo mukammal tarzda timsollangan edi.

Miloddan avvalgi 281-yilda Salavkning shimol podshohi sifatida o'rnatilishi 538-yilga muvofiq keladi. Har ikkalasi ham uchta geografik to'siqni zabt etish yakunida shimol podshohining taxtga o'tqazilishini ifodalaydi. Papalik hukmronligi davri bir necha tarzda ifodalanadi: bir ming ikki yuz oltmish kun, qirq ikki oy, bir vaqt, vaqtlar va vaqtning yarmi, bir muddat va uch yarim yil. Salavkning hukmronligi o'ttiz besh yil davom etdi, va o'ttiz beshning o'ndan biri, ya'ni ushr, uch yarimdir. O'ttiz besh yilning o'ndan biri "uch nuqta besh" (3.5) yil tarzida ham ifodalanadi. "Uch yarim" papalik hukmronligi davrining ramzidir.

Papalik 1798-yilda o'zining halokatli yarasini oldi; o'sha vaqtda janub shohi Napoleon Bonapart ("baxtli o'g'il" ma'nosini anglatadi) o'z generalini papani asir olish uchun yubordi. Oradan bir yil o'tib, 1799-yilda papa surgunda vafot etdi; xuddi janub shohi tomonidan asirlikka olingan shimolning birinchi shohi ham shunday qilgan edi. Selevk Kallinik Misrda asirlikda bo'lgan paytida otdan yiqilib halok bo'ldi. Papa hayvon ustiga mingan shaxsdir. Bu hayvon papaning o'z shaytoniy ishlarini amalga oshirish uchun foydalangan siyosiy tizimini ifodalar edi. O'sha hayvon

1798-yilda o'ldirildi, hayvon ustiga minib, uning ustidan hukmronlik qilgan papa esa bir yil o'tib vafot etdi. Selevk Kallinik otdan (o'zi mingan hayvondan) yiqilib halok bo'ldi. Papalikning 1798 va 1799-yillardagi asirligi shimolning birinchi shohining asirligi orqali mutlaqo mukammal tarzda timsollashtirilgan edi.

Janub shohining g'azabini shimol shohiga qarshi qo'zg'atgan narsa Berenikaning (janubiy kelin) chetga surib qo'yilishi va keyinchalik Laodike qo'lida halok bo'lishi bilan ifodalangan buzilgan tinchlik shartnomasi edi. Napoleon 1797-yilda Inqilobiy Fransiya bilan papa davlatlari o'rtasida tinchlik shartnomasini tuzgan edi. Bu shartnoma Italiya, Ankona viloyatidagi Tolentino shahri nomi bilan atalgan, chunki shartnoma o'sha yerda imzolangan edi. U rasman 1798-yil fevralida, Fransiya papani asirga olganida, nihoyasiga yetdi. Shartnomaning bekor qilinishiga sabab Fransiyaning o'z Inqilobini yoyishga bo'lgan sa'y-harakati edi.

Napoleonning generali Dyufo 1797-yilda o'sha davrda Fransiyaning hukmron hukumati bo'lgan Direktoriyaning yuborgan fransuz ekspeditsion kuchlari tarkibida Rimda edi. General Dyufo'ning Rimdagi ishtirokini ham o'z ichiga olgan Fransiyaning Italiyaga ekspeditsiyasidan maqsad Italiya yarimorolida fransuz inqilobiy kuchlari tomonidan barpo etilgan, qisqa umr ko'rgan qaram davlat bo'lmish Rim Respublikasini qo'llab-quvvatlash edi. Fransuzlar bu davrda butun Yevropa bo'ylab inqilobiy harakatlarni qo'llab-quvvatlash va inqilobiy g'oyalarni yoyishda faol ishtirok etayotgan edilar. Italiyada ular monarxiyalarni ag'darib tashlash va Fransuz Respublikasi andozasida respublikalar barpo etishga intildilar.

Dyufoning Rimdagi mavjudligi va harakatlari konservativ guruhlar, jumladan, Papa Davlatlari tarafdorlari hamda mahalliy aristokratlar qarshiligiga sabab bo'ldi. 1797-yil dekabr oyida fransuz qo'shinlari bilan Papa Davlatlari tarafdorlari o'rtasidagi to'qnashuv chog'ida general Dyufon suiqasd natijasida o'ldirildi va shu tariqa keyingi yili Napoleon general Bertyeni papani asir olish uchun yuborishiga bahona yaratildi. Janub va shimol shohlari o'rtasidagi buzilgan tinchlik shartnomasi har ikkala tarixda ham shimol shohining janub shohi tomonidan asir olinishi uchun turtki bo'lib xizmat qildi.

Sakkizinchi oyatda shunday deyiladi: "ularning xudolarini, shahzodalari bilan birga, kumush va oltindan bo'lgan qimmatbaho idishlari bilan Misrga asir qilib olib ketadi." Ptolemey ushbu oyatning bajo bo'lishi sifatida Misrga qaytganida, misrliklar unga "Evergetes" (Xayriyotkor) unvonini berdilar; bu, shimol podshohi ilgari ulardan olib ketgan butlari va yodgorlik buyumlarini qaytarish yo'lidagi xizmati uchun unga bildirilgan ehtirom edi. 1798-yilda fransuzlar tomonidan Rimning talon-toroj qilinishi yuz berdi. Tarixchilar qayd etishlaricha, faqat bir kunning o'zida kuchli harbiy qo'riq ostida ot qo'shilgan besh yuzta arava shahardan chiqib ketayotgani ko'rilgan.

Yurishda Fransiya Tolentino sulh shartnomasining buzilganiga muvofiq o'zlashtirayotgan nihoyatda ko'p sonli qadimiy haykallar va Uyg'onish davri kartinalari bor edi. Bu san'at asarlari qatoriga Laokoon guruhi, Belveder Apolloni, O'layotgan Gall, Kupid va Psixeya, Naksosdagi Ariadna, Medichi Venerasi hamda Tibr va Nilning ulkan haykallari; Rafaelning gobelenlari va kartinalari, jumladan Transfiguratsiya, Madonna di Foligno, Madonna della Sedia, Titsianning Santa Conversazione asari; va boshqa ko'plab asarlar kirardi. Oradan bir necha yil o'tgachgina, bu

o'g'irlangan xazinalar 1807 yilda ochilgan Luvrdagi Napoleon muzeyida namoyish etildi. Ptolemey misrliklarning xazinalarini qaytargani uchun ulug'langani kabi, Rimdan olib ketilgan xazinalar ham muzeyning Napoleon nomi bilan atalgan qismiga joylashtirildi.

Beshinchi oyatdan to'qqizinchi oyatgacha bo'lgan oyatlar 538-yilda boshlanib, 1798 va 1799-yillarda yakun topgan tarixga mutlaqo mukammal paralleldir. Ular bobning so'nggi olti oyatida ifodalangan, zamonaviy Rimning uchta to'siqni yengib o'tib, nihoyat unga yordam beruvchi hech kim bo'lmagan holda o'z nihoyasiga yetishini tasvirlaydigan o'ttiz birinchi oyatdan o'ttiz oltinchi oyatgacha bo'lgan oyatlarga mos keladi. So'ngra o'ninchi oyat 1989-yil tarixiga murojaat qiladi.

Lekin uning o'g'illari g'azabga kelib, ko'p sonli buyuk lashkarlarni to'playdilar; ulardan biri albatta kelib, toshib o'tadi va o'tib ketadi; so'ng u qaytib kelib, hatto o'z qal'asigacha yana g'azabga keladi. Daniel 11:10.

O'ninchi oyatning tarixiy ro'yobga chiqishi 1989 yilni timsollaydi; o'sha paytda papalik Ronald Reygan bilan maxfiy ittifoqda Sovet Ittifoqi ustidan "toshib o'tdi" va "kezib o'tdi", Perestroyka ortidan Sovet Ittifoqi (SSSR) parchalanib ketar ekan, undan faqat uning qal'asi (Rossiya) qoldi.

Oxirzamon vaqtida janub shohi unga qarshi turadi; shimol shohi esa aravalar, otliqlar va ko'p kemalar bilan dovuldek unga qarshi bostirib keladi; u mamlakatlarga kirib, toshib o'tadi va oldinga o'tib ketadi. Doniyor 11:40.

O'ninchi oyatning tarixi miloddan avvalgi 246-yilda janub shohining shimol shohini zabt etganiga qarshi bir qasosni ifodalaydi hamda 1798-yilda janub shohining shimol shohini zabt etganiga qarshi qasosning timsoli bo'ladi. Qirqinchi oyat 1798-yildagi oxirzamon bilan boshlanadi; o'sha paytda janub shohi (ateistik Fransiya) shimol shohiga (papalik hokimiyatiga) halokatli jarohat yetkazdi va u 1989-yildagi oxirzamon davrida Sovet Ittifoqining qulashida bajo bo'ldi.

1798-yildagi oxirzamon qirqinchi oyatda: "Va oxirzamon vaqtida janub shohi unga qarshi itariladi", degan ibora bilan ifodalanadi. Oyatning so'nggi qismini ajratib turuvchi "ikki nuqta" (:) 1989-yildagi navbatdagi "oxirzamon"ni belgilaydi. "Va shimol shohi unga qarshi aravalari, suvoriylari va ko'p kemalari bilan bo'rondek bostirib keladi; u mamlakatlarga kiradi, toshib o'tadi va o'tib ketadi."

Biz bu tadqiqotni keyingi maqolada davom ettiramiz.

"Amal maydoniga chiqqan har bir xalqqa yer yuzida o'z o'rnini egallashga izn berilgan, toki u 'Kuzatuvchi va Muqaddas Zot'ning maqsadini bajo keltiradimi-yo'qmi, ko'rinsin. Bashorat dunyoning buyuk imperiyalari — Bobil, Midiya-Forsiya, Yunoniston va Rim — ning yuksalishi va qulashini kuzatib borgan. Bularning har biri bilan, xuddi qudrati kamroq bo'lgan xalqlarda bo'lgani kabi, tarix o'zini takrorladi. Har birining sinov davri bo'ldi, har biri muvaffaqiyatsizlikka uchradi, uning shuhrati so'ndi, qudrati ketdi, va uning o'rnini boshqasi egalladi...."

"Muqaddas Bitik sahifalarida ravshan ko'rsatib berilgan xalqlarning yuksalishi va qulashi misolida ular faqat tashqi va dunyoviy ulug'vorlik naqadar behuda ekanini o'rganishlari kerak.

Bobil, o‘zining butun qudrati va hashamati bilan, bizning dunyomiz o‘shandan beri hech qachon uning misolini ko‘rmagan darajadagi qudrat va hashamat bilan, — o‘sha davr odamlari nazarida shunchalik mustahkam va bardavom bo‘lib tuyulgan bo‘lsa-da, — naqadar butunlay yo‘q bo‘lib ketdi! U ‘maysaning guli’ kabi nobud bo‘ldi. Poydevori Xudo bo‘lmagan har bir narsa ham shunday nobud bo‘ladi. Faqat Uning maqsadi bilan chambarchas bog‘langan va Uning fe‘l-atvorini ifoda etadigan narsa bardosh bera oladi. Bizning dunyomiz biladigan yagona sobit narsalar Uning tamoyillaridir.” Education, 177, 184.